

SUN'IY INTELLEKT RIVOJI SHAROITIDA INSON KAPITALI VA ZAMONAVIY KASBIY KOMPETENSIYALAR

Bekmatov Mansurbek Kadambay o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

"Iqtisodiyot" fakulteti, 1-bosqich talabasi

Elektron pochta: kadamvich@gmail.com

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellektning rivojlanishi va uning mehnat bozoriga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada sun'iy intellekt tizimlari o'rnini bosa olmaydigan insoniy omillar, xususan, tanqidiy fikrlash, hissiy intellekt va kreativ yondashuvlar atroflicha yoritilgan. Maqola yakunida inson kapitalini texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish bo'yicha tegishli xulosalar keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** Sun'iy intellekt (SI), inson kapitali, raqamli iqtisodiyot, yumshoq ko'nikmalar (soft skills), akademik kompetensiya, tanqidiy fikrlash, hissiy intellekt, kreativlik, moslashuvchanlik, mehnat bozori transformatsiyasi.*

Hozirgi vaqtda sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, texnik aniqlik va hisob-kitob tezligi bo'yicha insondan to'liq ustunlikka ega bo'ldi. Ushbu texnologik ustunlik an'anaviy iqtisodiy amallarni to'liq avtomatlashtirib, mehnat bozorida mutaxassisning faqatgina ijrochi sifatidagi rolini cheklab qo'ymoqda. Bunday sharoitda iqtisodchi mutaxassis uchun SI bosa olmaydigan tanqidiy fikrlash, hissiy intellekt va kreativlik kabi kompetensiyalarni rivojlantirish hayotiy zaruratga aylandi. Zero, texnik vazifalar mashinalar ixtiyoriga o'tayotgan bir paytda, inson kapitalining raqobatbardoshligini aynan intellektual va gumanitar ko'nikmalar belgilab beradi.

Raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga kirib borar ekan, mehnat bozorida "ko'nikmalar inqirozi" (skills gap) tushunchasi

paydo bo'ldi. Sun'iy intellektning imkoniyatlari kengayishi natijasida "Hard Skills" deb ataluvchi texnik ko'nikmalarning ahamiyati pasayib, aksincha, insonning moslashuvchanligi va intellektual salohiyatiga bo'lgan talab ortib bormoqda.

Iqtisodiy tahlillarga ko'ra, yaqin o'n yillikda ko'plab texnik kasblar avtomatlashishi kutilmoqda. Biroq, bu inson mehnatiga ehtiyoj qolmaydi degani emas. Aksincha, mehnat bozorida inson kapitalining yangi qirralari – akademik ko'nikmalar va kasbiy kompetentlik birinchi o'ringa chiqadi. Sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni (Big Data) qayta ishlashda insondan ming chandon tez bo'lishi mumkin, lekin u ushbu ma'lumotlarning ijtimoiy-iqtisodiy kontekstini tushunish, ularni axloqiy va strategik jihatdan baholash qobiliyatiga ega emas. Shuning uchun, raqamli iqtisodiyotda insonning roli hisob-kitobchidan ko'ra ko'proq qaror qabul qiluvchi strateg darajasiga ko'tariladi.

Tanqidiy fikrlash — bu ma'lumotni shunchaki qabul qilish emas, balki uni tahlil qilish, shubha ostiga olish va eng to'g'ri xulosaga kelish jarayonidir. Sun'iy intellekt algoritmlari o'zlariga o'rgatilgan ma'lumotlar bazasi doirasidagina mantiqiy xulosa chiqaradi. Ular kutilmagan iqtisodiy tebranishlar yoki "qora oqqush" (Black Swan) effekti kabi ekstremal vaziyatlarda inson kabi noodatiy (non-linear) qaror qabul qila olmaydi.

Iqtisodchi mutaxassis uchun tanqidiy fikrlash nafaqat raqamlarni tahlil qilish, balki ularning ortidagi sabab va oqibatlarini ko'ra bilish demakdir. Masalan, sun'iy intellekt iqtisodiy o'sishni bashorat qilishi mumkin, lekin ushbu o'sishning jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikka ta'sirini va kelajakdagi siyosiy xatarlarini faqat inson ongi bilan idrok etish mumkin.

Sun'iy intellekt tizimlari o'rnini bosa olmaydigan eng muhim omillardan biri — bu hissiy intellektidir. Iqtisodiyot — bu faqatgina matematik modellar emas, balki ijtimoiy munosabatlar majmuidir. Mashinalar ma'lumotlarni "tushunishi" mumkin, lekin ular insoniy his-tuyg'ularni, empatiyani va madaniy nozikliklarni "his qila" olmaydi.

Iqtisodchi mutaxassis faoliyatida muzokaralar olib borish, mijozlar bilan ishonchli aloqa o'rnatish va jamoani umumiy maqsad yo'lida birlashtirish kabi jarayonlar bevosita EQ darajasiga bog'liq. Sun'iy intellekt xodimlarning ish samaradorligini raqamlarda ko'rsatib berishi mumkin, biroq jamoada tushkunlik paydo bo'lganda ularni ruhlantirish yoki nizoli vaziyatlarni diplomatik yo'l bilan hal qilish faqat insoniy kompetensiyaga tegishli vazifadir. Shu bois, "Soft skills" ko'nikmalari raqamli iqtisodiyotda mutaxassisning eng qimmatli aktivi hisoblanadi.

Sun'iy intellekt algoritmlari o'tmishdagi ma'lumotlarga asoslanib ishlaydi (Past-oriented). Ular mavjud andozalar doirasida mukammal natija beradi, biroq "yo'qdan bor qilish" yoki mutlaqo yangi iqtisodiy konsepsiyalarni yaratish qobiliyatiga ega emas. Kreativlik — bu kutilmagan bog'liqliklarni topish va innovatsion yechimlar yaratish san'atidir.

Raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun iqtisodchi nafaqat tayyor tahlillardan foydalanishi, balki yangi bozor ehtiyojlarini sezishi va ularga mos kreativ strategiyalar ishlab chiqishi lozim. Bu jarayonda akademik ko'nikmalar — ma'lumotni sintez qilish va original g'oyalarni bayon etish qobiliyati hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bugungi kunda bilimlar eskirishining "yarim parchalanish davri" keskin qisqardi. Universitetda olingan texnik bilimlar bir necha yildan keyin o'z ahamiyatini yo'qotishi mumkin. Shuning uchun, zamonaviy mutaxassisning raqobatbardoshligi uning "o'rganishni o'rganish" (learning how to learn) qobiliyati bilan o'lchanadi.

Tezkor moslashuvchanlik (Agility) — bu nafaqat yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, balki o'zgaruvchan mehnat bozori talablariga muvofiq o'z kasbiy trayektoriyasini qayta ko'rib chiqa olishdir. Akademik kompetensiyalar talabaga ma'lumotlar ummonida to'g'ri yo'nalish olish, yangi dasturiy vositalar va metodologiyalarni tezkorlik bilan o'rganish imkonini beradi. Bu jarayon "Lifelong learning" (Umr bo'yi ta'lim) tamoyiliga asoslanadi va iqtisodchini har qanday texnologik silkinishlardan himoya qiladi.

Iqtisodchi mutaxassis sun'iy intellekt tomonidan tayyorlangan texnik tahlillarni o'zining tanqidiy fikrlashi va hissiy intellekti bilan boyitishi lozim. Bunday "gibrid yondashuv" mehnat unumdorligini bir necha barobar oshiradi. Masalan, SI moliya bozoridagi risklarni hisoblab bersa, mutaxassis ushbu risklarning jamiyat ijtimoiy qatlamlariga ta'sirini baholaydi va yakuniy siyosiy-iqtisodiy qarorni qabul qiladi.

Sun'iy intellekt texnik hisob-kitoblar va ma'lumotlarni qayta ishlashda inson imkoniyatlaridan to'liq o'zib ketgan bo'lsa-da, strategik tahlil, hissiy idrok va kreativ yondashuv hamon inson kapitalining mutloq ustunligi bo'lib qolmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodchi mutaxassisning raqobatbardoshligi uning algoritmlar bilan qanchalik samarali hamkorlik qila olishi va "soft skills" ko'nikmalarini qanchalik rivojlantirganiga bog'liqdir.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt insonning o'rmini bosuvchi raqib emas, balki professional faoliyat samaradorligini oshiruvchi kuchli vositadir. Kelajak mutaxassisi uchun doimiy o'z-o'zini takomillashtirish va texnologik o'zgarishlarga tezkor moslashuvchanlik eng muhim akademik kompetensiya hisoblanadi. Insoniy intellekt va sun'iy intellektning oqilona uyg'unligi raqamli transformatsiya davrida muvaffaqiyatli karyera qurishning yagona kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurov J. D. OLIY TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI JORIY QILISHNING AXLOQIY MUAMMOLARI //Problems and solutions at the stage of innovative development of science, education and technology. – 2025. – T. 2. – №. 1. – C. 27-33.
2. Karimova N. U. BO'LAJAK IQTISODCHILARNING "SOFT SKILLS" KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MALAKALI MUTAXASSIS TAYYORLASH JARAYONINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA //ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNGA QARATILGAN KREATIV G'OYALAR, TAKLIFLAR VA YECHIMLAR. – 2025. – T. 8. – №. 81. – C. 209-211.

3. Gulyamov S.S., Begalov B.A., Ayupov R.H., Abdullaev A.M. "Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari". O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Iqtisodiyot-Moliya", 2019.
4. Khakimova M. et al. Advancing Sociocultural Competence in Linguistics Education through Global Simulation Enhanced by Natural Language Processing and Speech Recognition Technologies //Digital Technologies Research and Applications. – 2026. – C. 265-276.
5. Akbarova S. Importance of Developing Economic Competencies in Students //Economic Development and Analysis. – T. 2. – №. 11. – C. 73-78.
6. Akbarova S. Bo'lajak Mutaxassislarda Kommunikativ Kompetensiyalarini Rivojlantirishning Pedagogik Asoslari //Advanced Economics and Pedagogical Technologies. – T. 2. – №. 2. – C. 69-74.